

УДК 330.131.7; 368.025.6

Ю. В. Тюленєва,
к. е. н., доц. НТУУ «КПІ», м. Київ

ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД ВИЗНАЧЕННЯ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА

У поданій статті визначено підхід до визначення ризиків підприємства, за яким на трьох послідовних рівнях визначаються ризики підприємства, які доповнюють один одний, та створюють систему ризиків підприємницької діяльності, яка характерна для досліджуваного підприємства. Визначено значення кожного рівня в процесі виявлення ризиків підприємства. Такими рівнями є галузь, форма власності та розмір підприємства. Саме врахування різновидів ризиків підприємства, які характерні для конкретного підприємства (в залежності від виду економічної діяльності, форми власності та розміру) на кожному рівні, забезпечує формування їх повного спектру. Виявлення всіх вірогідних ризиків підприємницької діяльності забезпечує визначення власником власних можливостей (залежно від форми власності та розміру) та фінансових меж, що формує передумови виокремлення бізнесових підходів.

In the given article the approach of determination of entrepreneurial activity risks is identified, follow which the entrepreneurial activity risks are determined on the three successive levels, which complement each other, and created the system of entrepreneurial activity risks, which characterized for the researched enterprise. The importance of every level in the process of determination of entrepreneurial activity risks is identified. These levels are industry, ownership and size of the enterprise. Accounting of varieties enterprise risks, which are characteristic of a particular company (depending on the type of economic activity, ownership and size) for each level, provides for the formation of a full spectrum. Identifying of all probable enterprise risks provides to determine their own capacity (depending on the shape and size of the property) and financial limits that forms business background separation approaches.

Ключові слова: оцінка ризиків, ризики підприємницької діяльності, виявлення ризиків, інтеграційний підхід до виявлення ризиків.

Keywords: risk assessment, risk business, risk identification, integration approach to risk identification.

Постановка проблеми. Визначення ризиків – це один з важливих етапів управління ризиками у підприємницької діяльності, адже визначає вірогідні ризики, які можуть відбутися у підприємницькій діяльності або події, які їх обумовлюють та провокують, та створює основу для їх кількісного аналізу, а тому є фундаментом для прийняття рішення стосовно управління ризиками підприємства.

Виявлення ризиків відбувається на основі якісного оцінювання ризиків. Оцінювання ризиків – це визначення кількісно чи якісно величини або ступеня ризику. Складається з двох взаємоповнюючих етапів: якісного (виявлення ризиків) та кількісного оцінювання (рис. 1 – за Качаловим оцінювання ризиків визначається як аналіз ступеня ризику [1]).

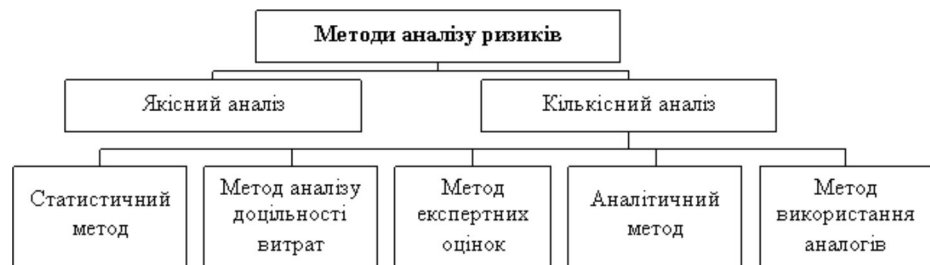

Рис. 1. Методи аналізу ступеня ризику [1]

Для здійснення ефективного та точного кількісного оцінювання ризиків підприємства потребує здійснення надійного визначення ймовірних джерел та ймовірності конкретних подій, що загрожують чи можуть загрожувати ефективній діяльності [2].

Виявлення (якісне оцінювання) ризиків є найбільш простою і одночасно складною і вимагає ґрунтовних знань, досвіду та інтуїції у визначеній сфері економічної діяльності. Головна мета – визначити всі можливі ризики, чинники, фактори, причини та області ризику, механізми та наслідки прояву. Таким чином, якісне оцінювання ризиків полягає в наданні словесного опису ризику, причини його виникнення, джерел формування, вірогідності настання (висока, низька).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прояви якісного оцінювання, визначення ризиків досліджують майже всі вчені-ризикологи. Серед них як і зарубіжні, так і вітчизняні дослідники: Машина Н.І., Камінський А.Б., Грабовий П.Г., Багієва М.Н., Гранатуров В.М., Вітлінський В.В., Сулим М.В., Бачкаї Т. та інші. [2-9].

Постановка завдання. Визначення ризиків підприємства забезпечує точність результатів кількісного оцінювання ризиків підприємства. Тобто, результати залежать від того на скільки ефективно проходить якісне оцінювання ризиків підприємства, їх визначення. Таким чином, у поданій роботі поставлено завдання сформувати оптимальний механізм визначення ризиків підприємства.

Методологічною основою дослідження стали теоретико-методологічні основи методів систематизації, співставлення, аналізу та елімінування, що дозволили сформувати трірівневий підхід визначення ризиків підприємницької діяльності з врахуванням інтегрального підходу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Виявлення ризиків в підприємницькій діяльності проводять за різними критеріями. Визначення ризиків за ознакою приналежності до певного виду економічної діяльності створює складну систему, що побудована на особливостях функціонування (специфіка завдань, складність управління, виробництва та організації роботи, статус галузі тощо). Метою такого аналізу є визначення інвестиційно-привабливої діяльності та виду економічної діяльності, коефіцієнтів стійкості підприємств.

Іншими критеріями є поділ підприємств в залежності від форм власності: державної, приватної та змішаної, а також в залежності від розміру: на великі, середні та малі.

Формування інтеграційного підходу виявлення ризиків підприємства, за яким ризики визначаються для підприємства з позиції приналежності підприємства до певного виду економічної діяльності, з позиції форми власності та розміру підприємства, обумовлено наявністю на кожному рівні своїх особливих ризиків або можливості визначення таких.

Застосування такого підходу виходить з позиції взаємозв'язку факторів ризику та самих ризиків, та їх класифікацій. Систему факторів, що породжують ризики підприємства, можна класифікувати за різними ознаками, але обирають такі чи таку, що будуть відповідати процесу управління ризиками підприємства. Таким чином, класифікація факторів, що породжують ризики, чи просто факторів ризику повинна бути основою для побудови класифікації ризиків підприємства та визначати групи методів управління ними.

Саме вибір факторів ризику, як основи формування процесу управління ризиками підприємства, пов'язано з тим, що причини ризику – це події, які потенційно можуть бути реалізованими і при цьому вплинути на підприємницьку діяльність. А фактори ризику – це умови, які можуть викликати або спричинити реалізацію причини ризику, іншими словами це джерела ризику. Оскільки підприємницька діяльність, не залежно від виду економічної діяльності, форми власності та розміру підприємства, здійснюється в умовах невизначеності, то прагнення отримати прибуток спонукає до спроб визначення джерел ризику, а отже, врахування усіх вірогідних ризиків підприємства.

Однією з найбільш поширених класифікацій факторів є їх поділ на зовнішні та внутрішні в залежності від джерел їх виникнення [3]. Цінність зазначеної класифікації полягає в можливостях: по-перше, визначення загроз підприємству; по-друге, визначення причини виникнення небажаного розвитку події; по-третє, попереднього оцінювання масштабів проявів факторів ризиків; по-четверте, знайти методи управління ризиками; по-п'яте, формування інформаційної бази прийняття управлінського рішення та розроблення рекомендацій [9].

Саме врахування цієї ознаки (рис. 2) допоможе розкрити особливі ризики підприємства, що виникають у підприємств різних за видами економічної діяльності, залежно від форми власності та розміру.

Рис. 2. Класифікаційна схема факторів ризиків підприємства
(узагальнено автором [9, 10])

Оскільки, аналіз проведених досліджень показав, що в основі класифікації факторів, що породжують ризики, лежить джерело генерування ризиків, то в основі групування ризиків підприємства повинно лежати джерело їх виникнення. Групування факторів ризику, таким чином і самих ризиків саме в залежності від джерела їх генерування обумовлено і різним середовищем функціонування підприємств різних за видами економічної діяльності, наявністю різних ресурсів (основних та оборотних засобів, робітників), вбудованих механізмів їх функціонування (апріорі державні підприємства менше підпадають під дію політичних ризиків).

Ці фактори визначаються середовищем функціонування об'єкта дослідження, як внутрішнім (органом управління), так і зовнішнім. Таким чином, ризики підприємства формуються під впливом факторів, які залежать від особливостей підприємства (приналежність певному виду економічної діяльності, форма власності, розмір, тощо).

Саме врахування різновидів ризиків, які характерні для конкретного підприємства (в залежності від виду економічної діяльності, форми власності та розміру) на кожному рівні, забезпечує формування їх повного спектру. Різновидів ризиків є безліч, і саме класифікація ризиків та їх групування за рахунок факторів їх виникнення

(рис. 3), сприяють визначенню всіх вірогідних ризиків конкретного підприємства.

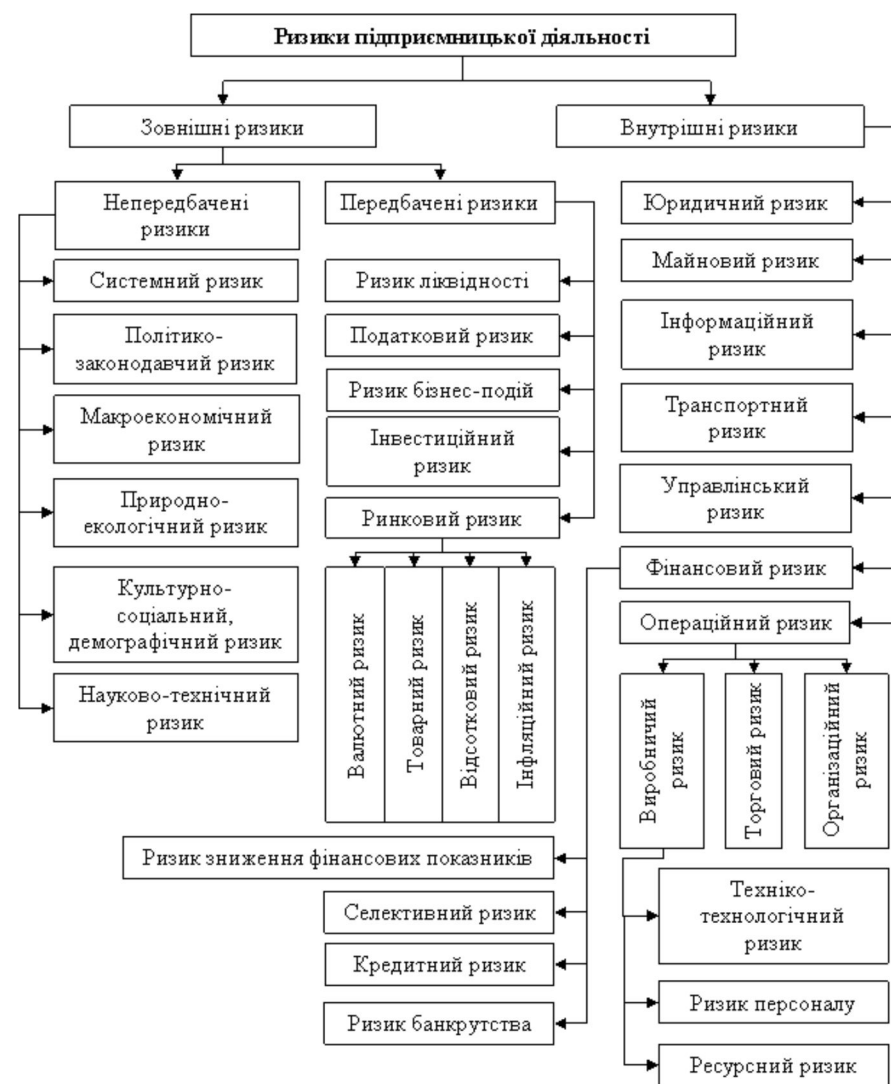

Рис. 3. Класифікаційна схема ризиків підприємницької діяльності (розроблено автором)

Використання підходу на основі трьох рівнів в процесі виявлення ризиків формує їх повну сукупність для кожного підприємства. Використання першого рівня (виду економічної діяльності) забезпечує виявлення особливих ризиків залежно від сфери функціонування підприємства. Другий рівень – виявлення ризиків залежно від форми власності, третій рівень – виявлення в залежності від розміру підприємства; вони визначають ступінь більш важливих ризиків в сукупності визначених та доповнюють вже виявлені ризики.

Вибір саме такої послідовності рівнів обумовлений значенням кожного рівня у формуванні ризиків підприємства та можливостей визначити тих, які не були на попередніх рівнях виявлені.

Приналежність до певного виду економічної діяльності визначає напрям, за яким визначаються основні ризики підприємства. Визначення даного рівня як першого і одночасно основного пов'язано з тим, що підприємці, в першу чергу, визначають характерні ризики для тієї діяльності, якою вони займаються. Саме даний напрямок визначає більш вагомі та суттєві для діяльності ризики.

Вибір форми власності, як другої ознаки формування рівня виявлення, пов'язаний з тим, що саме форма власності визначає особливості впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність підприємства. Ризики державних та приватних підприємств мають особливості через умови їх виникнення породженні різним рівнем управління підприємства.

Під приватними підприємствами у поданому дослідженні розглядаються підприємства, що створенні на основі власності одноосібної та колективної (за винятком підприємств з часткою державної власності). У вітчизняній економіці частка державних, приватних і колективних підприємств на початок 2009 р. становлять 11%, 6% та 83% відповідно [12]. Тому нехтування при розгляді ризиків підприємствами колективної форм власності не варто. Приватні підприємства підпадають під дію майже всіх вірогідних ризиків, якщо не враховувати особливості діяльності останнього. Таким чином, значення їх форми власності на виникнення ризиків підприємства чи провокування факторів ризику незначне. У розрізі приватних підприємств має значення на формування ризиків організаційно-правова форма підприємств.

Товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство чи приватне підприємство та інші створюють умови для виникнення різних ризиків підприємницької діяльності.

У поданому дослідженні під державними підприємствами розглядаються підприємства створенні на основі загальнодержавної (державні комерційні та казенні підприємства) та комунальної власності, тобто власності місцевих органів самоврядування (комунальні підприємства). Державні підприємства знаходяться під прямим державним управлінням з питань виробництва (директивне планування, визначенням політики цін, фінансів, матеріальним стимулюванням персоналу). Державні підприємства не можуть відмовитися від виконання державних контрактів, замовлень на поставку товарів для задоволення державних потреб. Вони вимушені заключати

визначенні договори з організаціями, що виробляють та споживають певні товари та послуги. Таким чином, державні підприємства створюють сприятливі умови для виникнення ризиків.

Другий рівень доповнює визначенні ризики підприємства або підсилює вже визначенні (рис. 4).

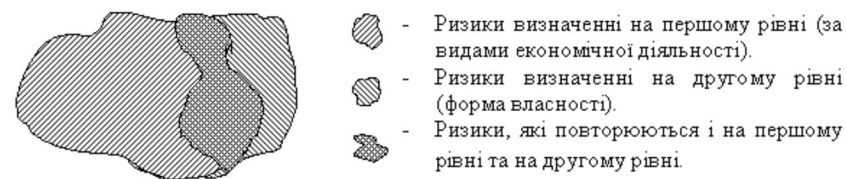

Рис. 4. Ризики підприємства визначенні за видам економічної діяльності та формою власності (розроблено автором)

Третій рівень визначено з позиції впливу внутрішнього середовища та частково зовнішнього на діяльність підприємства в залежності від їх розміру. Аналіз ризиків за розміром підприємств об'єктивно необхідний з точки зору існування державної підтримки малого та середнього підприємництва та взагалі створення оптимальних умов для формування та існування малого та середнього підприємництва. Особливості виникнення ризиків в залежності від розміру підприємства обумовлені різними його можливостями у процесі їх управління.

Сукупність ризиків формує особливості діяльності підприємств різних за розміром. На основі результатів проведеного загальноукраїнського дослідження в рамках проекту БІЗПРО спільно з Американською Торгівельною Палатою в Україні, метою якого був аналіз конкурентоспроможності підприємств України та оцінка підприємницького середовища в Україні, було виявлено, що частка керівників підприємств, які оцінили підприємницьке середовище в Україні як несприятливе, становить 45,7%, що значно перевищує частку тих респондентів, які дали йому загалом позитивну оцінку (22,0%) [13]. Оцінювання підприємницького середовища керівниками підприємств, що займаються різними видами економічної діяльності майже не відрізняються, але існує залежність між обсягом реалізації продукції підприємства і оцінюванням підприємницького середовища, тобто ознака розміру підприємства: із зростанням обсягу реалізації частка негативних оцінок скорочується. Таким чином, спостерігається різниця в ставленні до підприємницького середовища керівників різних підприємств за розміром, тим самим підкреслюючи особливості підприємств різних за розміром.

Підприємства за розміром поділяються на малі, середні та великі на основі кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік за законодавчою базою [14].

Малими (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесяти осіб (існує галузеве обмеження), а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної п'ятистам тисячам євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні [14].

Для великих підприємств відповідні показники становлять – понад тисячу осіб та суму, що перевищує еквівалент п'яти мільйонів євро [14]. Усі інші підприємства визнаються середніми [14].

Виявленні вірогідні ризики підприємства враховуючи його розмір доповнюють систему ризиків, що вже сформована на попередніх двох рівнях (рис. 5).

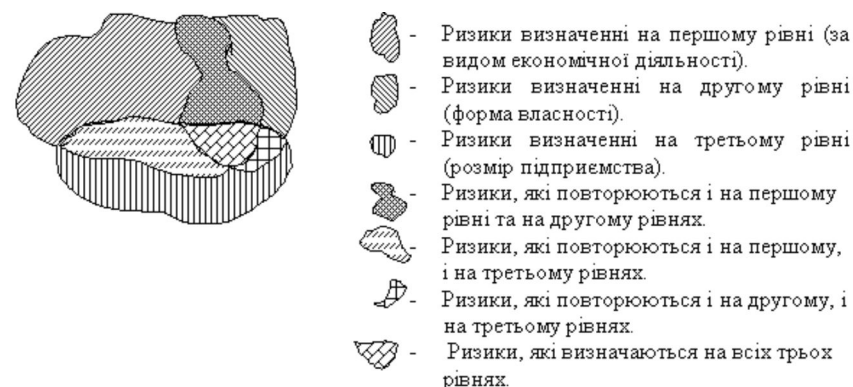

Рис. 5. Класифікаційна схема ризиків підприємства (розроблено автором)

Висновок. Проаналізовано поняття визначення ризиків підприємства у структурі аналізу ризиків. Визначено найпоширенішу класифікаційну ознаку групування факторів ризику, а саме джерело генерування ризиків (зовнішні та внутрішні фактори). Саме джерело генерування є і однією з поширених класифікаційних ознак групування ризиків підприємства. Взаємозв'язок цих класифікацій забезпечує ефективність визначення ризиків підприємства. Саме зазначений взаємозв'язок лежить в основі побудови механізму виявлення ризиків, який складається з трьох основних рівнів виникнення ризиків підприємства (на рівні приналежності підприємства виду економічної діяльності, на рівні форми власності та на рівні розміру підприємства).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що зазначений підхід виявлення ризиків саме з цих трьох рівнів забезпечує виявлення всіх вірогідних ризиків підприємницької діяльності та забезпечує визначення власником власних можливостей (залежно від форми власності та розміру) та фінансових меж, що формує передумови виокремлення бізнесових підходів.

Список використаних джерел

1. Качалов Р.М. Управление хозяйственным риском / Качалов Р.М. [РАН; Центральный экономико-математический ин-т]. — М. : Наука, 2002. — 192 с. : рис. — (Экономическая наука современной России). — Библиогр.: с. 162-168. — ISBN 5-02-013133-4.

2. Кузьмін О.С. Трансформація підприємств: економічна оцінка та побудова системи менеджменту / О.С. Кузьмін, А.С. Мороз, Н.Ю. Подольчак, Р.В. Шуляр / Національний ун-т «Львівська політехніка». — Л.: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. — 336 с. — ISBN 966-553-423-8.
3. Машина Н.І. Економічний ризик: методи його вимірювання : [навчальний посібник] / Машина Н.І. — Київ : Центр навчальної літератури, 2003. — 188 с. — ISBN 966-8278-85-2.
4. Камінський А.Б. Економічний ризик та методи його вимірювання : [навч. посіб.] / А.Б. Камінський. — К. : ВД «Козаки», 2002. — 120 с. — ISBN 966-514-040-X.
5. Грабовый П.Г. Риски в современном бизнесе / [П.Г. Грабовый, С.Н. Петрова, С.И. Полтавец и др.]. — М. : Аланс, 1994. — 200с. — ISBN 5-87115-009-8.
6. Багиева М.Н. Концептуальные основы анализа и оценки рисков предприятия : учеб. пособие [по курсу «Управление рисками»] / Санкт-Петербургский гос. ун-т экономики и финансов / Багиева М.Н. ; за ред. Д.В. Соколов. — СПб. : Издательство СПбГУЭФ, 2001. — 52 с. — Библиогр.: с. 50-51. — ISBN 5-7310-1376-4.
7. Гранатуров В.М. Ризик підприємницької діяльності. Проблеми аналізу / В.М. Гранатуров, О.Б. Шевчук. — К. : Держ. вид.-інформ. агентство «Зв'язок», 2000.- 150 с. — ISBN 966-95759-0-7.
8. Вітлінський В.В. Аналіз, оцінка і моделювання економічних ризиків / В.В. Вітлінський. — К. : Деміург, 1996. — 212 с. — ISBN 966-574-019-9.
9. Сулим М.В. Економічний ризик та методи його вимірювання : [навч. посіб.] / М.В. Сулим. — Львів : Вид-во Львів. комерц. академії, 2003. — 196 с. — ISBN 996-7478-93-9.
10. Бачкаи Т. Хозяйственный риск и методы его измерения / Т. Бачкаи, Д. Месена, Д. Мико ; [пер. с венг.]. — М. : Экономика, 1979. — 364 с.
11. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. — К. : КНЕУ, 2004. — 480 с. — ISBN 966-574-569-7.
12. Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за галузями економіки та організаційно правовими формами господарювання за 2006-2009 роки [Електронний ресурс] // Державний комітет статистики України. — Режим доступу до сайту : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Малі і середні підприємства України: показники діяльності та стратегії розвитку // Пріоритети. —2005. —№ 3-4(21). — Режим доступу до сайту : <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=4579&mode=thread&order=0&thold=0>.
14. Господарський кодекс України : за станом на 16 січня 2003 року / Верховна Рада України. — Офіційне видавництво. — К. : Парламентське видавництво, 2003. — 192 с. — (Бібліотека офіційних видань). — ISBN 966-7982-09-2.

Стаття надійшла до редакції 06.01.2013р.

ТОВ "ДКС Центр"